

IZAZOVI STUDIRANJA MLADIH ODRASLIH U ALTERNATIVNOJ SKRBI U HRVATSKOJ

SAŽETAK

Polazeći od poimanja sustava visokog obrazovanja kao javnog dobra i značaja socijalne dimenzije obrazovanja, u fokusu ovog rada je studiranje djece iz skrbi za koju je samo sudjelovanje u obrazovnom procesu, a osobito postizanje višeg obrazovanja značajan čimbenik socijalne uključenosti. Rad donosi rezultate istraživanja provedenog u okviru istraživačkog projekta »Izazovi studiranja i podrške studentima odraslima u javnoj skrbi« financiranog od strane Sveučilišta u Zagrebu. S ciljem opisa specifičnosti i doživljaja studentskog života, provedeno je kvalitativno istraživanje s 23 mlade osobe s iskustvom života u alternativnoj skrbi. Održano je 5 fokusnih grupa u 5 sveučilišnih gradova: Zagrebu, Rijeci, Splitu, Osijeku i Puli. Prikupljeni podaci obrađeni su i grupirani analizom (tematskog) okvira u sljedeće teme: motivi upisa na fakultet, obilježja studiranja, percepcija sebe i drugih vršnjaka, čimbenici koji olakšavaju studiranje te socijalna mreža. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na potrebu za pružanjem ciljane, sustavne podrške kako bi ova skupina mladih mogla unaprijediti i ostvariti svoje potencijale i lakše prevladala nepovoljne okolnosti koje prate njihov obrazovni put. U tu svrhu, važno

¹ Prof. dr. sc. Branka Sladović Franz, socijalna radnica,
e-mail: branka.sladovic.franz@pravo.hr

² Doc. dr. sc. Vanja Branica, socijalna radnica, e-mail: vanja.branica@pravo.hr

³ Prof. dr. sc. Kristina Urbanc, socijalna radnica, e-mail: kristina.urbanc@pravo.hr

Prethodno priopćenje
Primljeno: rujan, 2016.
Prihvaćeno: svibanj, 2017.
UDK 364.046.2--
057.875(497.5)
DOI 10.3935/Ijsr.v24i3.134.

Branka Sladović
Franz¹
Vanja Branica²
Kristina Urbanc³
Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Studijski centar socijalnog
rada

Ključne riječi:

zaštita djece, alternativna
skrb, izlazak mladih iz skrbi,
obrazovanje, studiranje.

je planirati suradnju između sustava socijalne skrbi i sustava odgoja i obrazovanja na svim razinama.

UVOD

Obrazovanje djece i mladih omogućava postizanje akademskih rezultata, ali i unapređivanje ukupnog osobnog i socijalnog razvoja. Stupanj obrazovanja prema formalnim kvalifikacijama je značajno povezan sa socijalnom uključenošću i pozitivnim životnim ishodima u drugim područjima života (Jackson i Simon, 2006.). Dosadašnja istraživanja pokazala su da je već i samo sudjelovanje u obrazovnom procesu za djecu i mlade iz alternativne skrbi u značajnoj mjeri zaštitni faktor od socijalne isključenosti (Korintus, Racz i Czak, 2010.). Štoviše, bolji obrazovni ishodi bili su ključni zaštitni čimbenik kod odraslih osoba koje su odrasle u javnoj skrbi, a imali su uspješne socijalizacijske ishode u Velikoj Britaniji (Jackson i Martin, 1998). Obrazovna postignuća temeljni su mehanizam za stjecanje društvenog statusa, odnosno prevladavanje socijalnih nejednakosti te omogućuju socijalnu mobilnost (Matković, 2010.). U dokumentu o Bolonjskom procesu (koji je izradilo 46 ministara zaduženih za područje obrazovanja) naglašava se socijalna dimenzija visokog obrazovanja (Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué, 2009.). Pod vidom toga, za studente podzastupljenih skupina ističe se važnost otklanjanja prepreka za njihov ulazak u sustav visokog obrazovanja te važnost osiguranja odgovarajućih ekonomskih uvjeta za pohađanje i završetak studija, kako bi mogli koristiti sve mogućnosti koje su im na raspolaganju tijekom studiranja (kao npr. sudjelovanje u Erasmus programima, studijskim putovanjima i akademskim razmjenama, nabava udžbenika i drugih nastavnih materijala, sudjelovanja u različitim projektima itd.).⁴

Djeca i mladi odrasli u javnoj skrbi i u anglosaksonskim i drugim europskim zemljama čine manje od 1% školske populacije i nisu prepoznati od strane nastavnika kao učenici kojima je potrebna specifična podrška (Jackson i Cameron, 2014.). Pravo na obrazovanje i pomoć u tom procesu mladima koji su odrastali u javnoj skrbi nije samo obveza sustava socijalne skrbi već bi i predstavnici sustava obrazovanja na svim razinama trebali aktivnije zastupati obrazovne potrebe djece i mladih koja su u nepovoljnom položaju i učinkovitije im se prilagođavati. Često upravo zbog činjenice da je riječ o podzastupljenoj skupini obrazovni sustav ne prepoznaje djecu i mlade

⁴ Podzastupljenim skupinama studenata smatraju se sve skupine studenata koje u određenoj državi imaju otežan pristup visokom obrazovanju ili im je iz objektivnih razloga potrebna dodatna podrška ili prilagodba kako bi pod jednakim uvjetima upisali i završili studij (npr. studenti nižeg socioekonomskog statusa, studenti s invaliditetom, studenti iz obitelji u kojima nije bilo iskustava studiranja, djeca i mladi bez odgovarajuće roditeljske skrbi, romska populacija) (Bucharest Communiqué, 2012.).

odrasle u javnoj skrbi kao nekoga tko je u pogledu obrazovanja u nepovoljnijem položaju (Cameron i Maginn, 2011.). S obzirom da je riječ o problematici kojoj se tek u zadnjih desetak godina posvećuje određena pažnja te se promišljaju mogućnosti promoviranja visokog obrazovanja za mlade odrasle u javnoj skrbi, smatrali smo važnim istražiti specifičnosti njihovog studentskog života.

Obrazovanje djece iz javne skrbi u Hrvatskoj

Osim nepovoljnih obiteljskih okolnosti, i samo odrastanje u javnoj skrbi dovodi djecu i mlade u veći rizik za ostvarivanje negativnih socijalizacijskih i obrazovnih ishoda. Djeca koja žive u dječjim domovima u Hrvatskoj najčešće ostvaruju dobar školski uspjeh, a čak 20% ponavljalo je razred (Vejmelka, 2012.). Udomljena djeca općenito su bolje prilagođena školi i imaju bolja školska postignuća od djece koja odrastaju u institucijama (Kregar Orešković i Rajhvajn, 2007.). Istraživanje UNDP-a (2009.) o obrazovnoj strukturi djece u alternativnoj skrbi u Hrvatskoj pokazalo je da je samo njih sedam 7 (od 97) upisalo gimnaziju.

Prema posljednjem istraživanju provedenom u Hrvatskoj u kojem su sudjelovala djeca i mladi iznad 14 godina koji žive u dječjim domovima (N = 228), pokazalo se da njih 5,7% ne pohađa srednju školu (Maurović, 2015.). Rezultati istog istraživanja pokazali su da osnovnu školu pohađa 15,6% djece koja su po svojoj kronološkoj dobi trebala završiti osnovno školovanje dok trogodišnje srednjoškolske programe pohađa 52,9% mladih, a četverogodišnje 25,8% mladih. Navedeni podaci upućuju na niži obrazovni standard u odnosu na opću populaciju, što je slučaj i u drugim europskim zemljama (Korintus, Racz i Czak, 2010.; Jackson i Cameron, 2014.). Ukupno unapređenje obrazovnih ishoda povezano je s kvalitetom skrbi tijekom boravka u alternativnoj skrbi, a osobito se to odnosi na brigu o psihičkom zdravlju djece te na usmjeravanje pažnje i pružanje podrške djeci kako u ranijim fazama obrazovanja, tako i kasnije, tijekom njegovog nastavka ili odlaska na studij (Brodie, Goldman i Clapton, 2011.).

Istraživanje o obrazovnim putovima djece iz javne skrbi u više europskih zemalja pokazalo je da su očekivanja i aspiracije okoline od mladih ljudi u skrbi vrlo skromne te da postoji tendencija usmjeravanja prema strukovnim zanimanjima umjesto akademskima (Jackson i sur., 2011.), a slično je i u Hrvatskoj. Naime, istraživanje o značaju obrazovanja i iskustvima djece i mladih iz javne skrbi (Sladović Franz i Branica, 2013.) pokazalo je da je ključan trenutak odabir srednje škole te su mladi u alternativnoj skrbi rijetko poticani na visoko obrazovanje jer je upućivanje na »kruh u ruke« kroz strukovna zanimanja brži način zapošljavanja i postizanja neovisnosti. Ujedno, zbog obrazovnih propusta tijekom ranijih

obrazovnih razdoblja, kvalitetniji srednjoškolski i gimnazijski programi često im nisu pristupačni. No, istraživanja su pokazala i da djeca koja ostaju dulje u skrbi zapravo imaju bolja obrazovna postignuća i životne mogućnosti u usporedbi s onima koji ranije izađu u samostalan život ili se vraćaju svojim primarnim obiteljima (Wade i sur., 2011.).

Obrazovne i druge socijalizacijske ishode djece koja su odrastala u javnoj skrbi možemo promatrati iz perspektive teorije rizika i otpornosti (Bronfenbrenner, 1979.; Fraser, 1997.). Pojam rizika pri tome označava sve one utjecaje koji povećavaju mogućnost prisustva i razvoja problemnih okolnosti u životu djeteta, dok otpornost možemo razumjeti kao opći okvir vjerovanja kroz koji pojedinac procjenjuje događanja u svojem okruženju. Općenito, otpornost predstavlja osobni kapacitet za uspješnu prilagodbu i kada postoje rizici, odnosno životne nevolje (Garmezy, 1986.; Luthar, 2003.; Olsson i sur., 2003., prema Jenson i Fraser, 2006.). Prisutnost zaštitnih činitelja, među kojima obrazovanje ima ključnu ulogu, omogućava djetetu da prilikom suočavanja s nepovoljnim okolnostima djeluje ustrajno te da unatoč određenim rizicima postigne pozitivne ishode. Upravo stoga su školski uspjesi djece i mladih iz skrbi važni jer doprinose jačanju njihove osobne otpornosti i podržavaju socijalno uključivanje (Jackson, 2007.). S druge strane, skromna obrazovna postignuća temeljni su čimbenik rizika za buduće psihosocijalne probleme kao i niža poslovna ostvarenja u budućnosti (Berlin, Vinnerljung i Hjern, 2011.). Istraživanja su pokazala da većina djece koja odrastaju u javnoj skrbi ima skromne mogućnosti ulaska u visoko obrazovanje (Jackson i Cameron, 2012.). Štoviše, tri puta je veća vjerojatnost nego u njihovih vršnjaka da mladi iz skrbi ne sudjeluju u daljnjem obrazovanju i usavršavanju i budu nezaposleni (Stein, 2012.). Stoga, oni među njima koji su došli do visokog obrazovanja čine vrlo specifičnu skupinu mladih koji su unatoč rizicima iskoristili svoje obrazovne i osobne snage za ulazak u visoko obrazovanje. Studenti iz javne skrbi svakako pripadaju u otporne mlade ljude s obzirom da prema konceptu rizika i otpornosti imaju identificirani rizik ili izazov s kojim se pojedinac suočava i kao mjeru pozitivnog ishoda – ulazak u visoko obrazovanje (Luthar, Cicchetti i Becker, 2000.). No, otpornost nije jednodimenzionalno obilježje, već se radi o nizu osobnih i okolinskih resursa koji olakšavaju suočavanje s izazovima. Iskustvo otpornosti mijenja se s vremenom i u različitom okruženju te se ne može očekivati da će osoba koja je otporna u jednoj situaciji ili razdoblju života »sama od sebe« takva i ostati (Masten i Powell, 2003., prema Ungar, 2011.). Za održavanje otpornosti važna je dostupnost resursa u okruženju pojedinca kao i sposobnost osobe da ih iskoristi (Ungar, 2011.). Poznavanje i podržavanje osobnih i okolinskih resursa ove skupine mladih važno je za njihov što uspješniji završetak studija.

Studenti odrasli u javnoj skrbi

Djeca koja odrastaju u javnoj skrbi imaju dostupno obrazovanje, no načelo jednakih prilika u obrazovanju naglašava da formalna jednakost nije dovoljna za uklanjanje moguće nepravednosti i diskriminacije te su potrebne mjere kojima bi se kompenzirala početna nejednakost nekih skupina djece i mladih sa svrhom ujednačavanja prilika (Farnell, 2012.). U Berlinskoj deklaraciji (2011.) izvrsnost studenata povezana je s izvrsnošću društvene infrastrukture i sustava podrške studentima pod vidom pristupačnih usluga smještaja i prehrane, psihološkog savjetovanja, sustava financijske potpore i savjetovanja u pogledu financiranja studija te zdravstvenih pitanja.

Djeca odrasla u javnoj skrbi trebaju biti vidljivija u sustavu obrazovanja kao zasebna skupina već od osnovne škole, a svakako u području visokog obrazovanja, no ne u smislu stigmatizacije i odvajanja, već u smislu prepoznavanja individualnih potreba i pružanja podrške u prevladavanju specifičnih nepovoljnih okolnosti koje mogu pratiti njihov obrazovni put. Upravo je s vidljivošću djece iz skrbi povezano i povećanje broja studenata iz skrbi i razvoj sustavnih oblika potpore tijekom studija, ali i ranije tijekom promišljanja o daljnjem školovanju i budućem životnom tijeku. Pretpostavka za promišljanje i organiziranje ovakvih oblika potpore jest poimanje sustava visokog obrazovanja kao javnog dobra te veći fokus na socijalnoj dimenziji obrazovanja kojim se općenito povećavaju resursi smanjenja nejednakosti i podizanje razine znanja, vještina i kompetencija u društvu. U priopćenju London Ministerial Conference (2007.) naglašena je važnost omogućavanja studentima da završe studij bez prepreka vezanih uz njihov socijalni i ekonomski status, zbog čega se apelira na daljnji razvoj i pružanje prikladnih sustava podrške studentima i širenju pristupa temeljenih na jednakim mogućnostima. Podrška studentima, prema ovom dokumentu, značajno povećava završnost studija i doprinosi ustrajnosti studenata, razvoju i očuvanju njihovih radnih navika i učinkovitim strategija učenja te suočavanju sa stresom i boljem psihosocijalnom funkcioniranjem općenito. Pod vidom toga, pružanje odgovarajuće podrške smatra se obvezom i odgovornošću sveučilišta⁵.

⁵ Jedna od takvih sustavnih mjera je potpisivanje programskih ugovora između MZOS-a i sveučilišta u Osijeku, Zagrebu, Rijeci i Zadru (2012.) kojima je između ostalog obuhvaćen i opisan cilj olakšavanja pristupa studiju podzastupljenim skupinama studenata. Sveučilište u Zagrebu usvojilo je Strategiju razvoja podrške studentima od 2013. do 2025. u svrhu provođenja konkretnih aktivnosti u smjeru sustavnog rješavanja poteškoća studiranja za podzastupljene skupine studenata, no provedba je za sada općenito skromna, a nije niti usmjerena prema studentima iz javne skrbi.

Studiranje je težak i dugotrajan zadatak koji predstavlja osim intelektualnih i niz drugih napora i izazova. Istraživanje Jackson i suradnici (2011.) pokazalo je da u Europi studenti s iskustvom života u javnoj skrbi uglavnom žive samostalno u relativno skromnim uvjetima u udaljenijim i manje popularnim zajednicama, rade pola radnog vremena kako bi poboljšali financijsko stanje jer stipendije često nisu dovoljan izvor prihoda te imaju financijske teškoće. Nedostaje im podrška od strane ustanova visokog obrazovanja, iako postoji određena emocionalna i praktična podrška od strane bivših pružatelja skrbi. Pregled međunarodnih istraživanja sumirao je značajne čimbenike za visoko obrazovanje mladih iz alternativne skrbi (Stein, 2012.). U terminima teorije rizika i otpornosti, zaštitni činitelji, odnosno, činitelji koji olakšavaju završetak studija su stabilnost, ostanak u skrbi tijekom obrazovanja, akcijski orijentirani osobni obrazovni planovi, financijska i praktična pomoć i podrška od obitelji, prijatelja i pružatelja skrbi dok rizične činitelje predstavljaju promjene smještaja, promjene škola i propust da se nadoknade obrazovne manjkavosti, problemi s biološkom obitelji, nezainteresiranost za školska iskustva, nisko samopoštovanje i niske aspiracije, nedostatak temeljnih vještina, posebno pismenosti, loši uvjeti za učenje i nepoznavanje osoba s iskustvom visokog obrazovanja. Djeca i mladi vide korisnim za svoje obrazovanje upravo sam ulazak u skrb, bliskost s osobama koje su uzimale u obzir njihove specifične obrazovne potrebe i pomogle u situacijama u kojima su trebali konkretnu pomoć s nekim gradivom kao i kada su njihovi osobni problemi utjecali na učenje (Brodie, Goldman i Clapton, 2011.).

U Hrvatskoj su u posljednjem desetljeću napravljeni praktični pomoci kojima su stvoreni preduvjeti da mladi odrasli u javnoj skrbi studiraju te ih sve više ulazi u sustav visokog obrazovanja. Razvijaju se različiti oblici pomoći: stipendije od strane države i zaklada, produžene godine života u javnoj skrbi najčešće u stambenim zajednicama do 21 godine života, smještaj u studentske domove u onim sredinama gdje takav oblik smještaja postoji, subvencija prijevoza u pojedinim lokalnim zajednicama, oslobođenje školarina od strane fakulteta, itd. U svrhu stjecanja spoznaja o ovoj skupini mladih, poticanja ciljanih oblika podrške i senzibilizacije stručne i opće javnosti o njihovim potrebama proveden je istraživački projekt »Izazovi studiranja i podrške studentima odraslima u javnoj skrbi« financiran od strane Sveučilišta u Zagrebu. Projektom su obuhvaćene tri različite perspektive studiranja mladih odraslih u javnoj skrbi: studenata, odgajatelja i stručnjaka iz sustava socijalne skrbi, obrazovanja, zapošljavanja i civilnog sektora. U ovom radu donosimo prikaz doživljaja i iskustva studentskog života iz perspektive mladih studenata odraslih u javnoj skrbi.

CILJ I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj i istraživačka pitanja

Cilj istraživanja bio je dobiti uvid u doživljaj i iskustvo studiranja mladih odraslih u javnoj skrbi iz njihove perspektive. Postavljena su tri istraživačka pitanja:

1. Koji su motivi mladih odraslih u skrbi za upis na fakultet?
2. Što znači biti student iz javne skrbi?
3. Kakva je socijalna mreža studenata iz javne skrbi?

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 23 mladih s iskustvom života u javnoj skrbi. Njih 19 polaznici su 2.-5. godine studija dok je dvoje zauvijek napustilo studiranje, a dvoje samo privremeno. Studenti studiraju pretežito trogodišnje studijske programe i stručne studije različitih usmjerenja (npr. fizioterapija, hotelijerski menadžment, zaštita na radu). Sudionici su većinom djevojke (njih 18), dok je raspon dobi od 19 do 28 godina (23 u prosjeku). U odnosu na oblik alternativne skrbi, 12 sudionika je živjelo u dječjem domu, jedan je živio u odgojnom domu, šest u SOS-dječjem selu i četiri u udomiteljskim obiteljima. U odnosu na izvore prihoda, 15 sudionika u vrijeme prikupljanja podataka primalo je financijsku podršku (državne stipendije ili stipendije zaklada), a 8 sudionika radilo je puno radno vrijeme ili povremeno. Uglavnom žive u iznajmljenom stanu ili kući, dok četvero sudionika živi u studentskom domu, dvoje kod udomitelja te dvoje u stambenoj zajednici.

Priprema i provedba istraživanja

S obzirom da u Hrvatskoj nije provedeno niti jedno istraživanje koje je u fokusu imalo samo studente iz javne skrbi, u pripremi ovog istraživanja provedeno je putem elektronske pošte anketno ispitivanje o studentskom životu mladih iz alternativne skrbi s 45 studenata. Pozivi za sudjelovanje upućeni su na elektroničke adrese oko 200 mladih koji su živjeli u javnoj skrbi, a upisali su fakultete. Prema odazivu pretpostavlja se da je sudjelovalo oko četvrtine hrvatskih studenata koji su odrastali u javnoj skrbi. Točan broj studenata koji su živjeli u javnoj skrbi teško je odrediti jer ne postoji sveobuhvatna i cjelovita evidencija o broju studenata iz javne skrbi⁶.

⁶ Prema javno objavljenim podacima Ministarstva socijalne politike i mladih, vidljivo je da je naknadu za redovito studiranje koja se isplaćuje preko tog Ministarstva primilo 74 mladih u 2014. godini. Podatke o tome koliko mladih koji su živjeli u nekom drugom obliku javne skrbi prima stipendije iz drugih izvora (udruge i fondacije, privatni

Rezultati anketnog ispitivanja pokazali su da je prosječan boravak studenata u javnoj skrbi devet godina (jedna četvrtina njih živjela je u alternativnoj skrbi do 5 godina, a poneki čak i 20 godina). Studenti su procijenili svoje kontakte s primarnom obitelji uglavnom povremenima, a odnose nezadovoljavajućim. Prihodi od stipendija i najčešće povremenog rada su im ispodprosječni. Doživljaj stigmatizacije i isključenosti je snažan, a većina studenata krije činjenicu odrastanja u javnoj skrbi zbog straha od sažaljenja ili nepravednog postupanja. U situacijama kada im je potrebna pomoć i podrška nemaju se kome obratiti, a neki među njima su izrazito usamljeni.

Navedeni pokazatelji predstavljali su temelj za osmišljavanje tema ovog istraživanja te je s obzirom na postavljeni cilj istraživanja korišten kvalitativni pristup. U pripremi i prezentaciji istraživanja praćene su smjernice za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima (Ajduković, 2014.). Podaci su prikupljeni kroz fokusne grupne diskusije kako bi se stekao dublji uvid u studiranje i život studenata odraslih u javnoj skrbi pod pretpostavkom da će grupna interakcija doprinositi rasponu odgovora (Morgan, 1988.). Održano je 5 fokusnih grupa u 5 sveučilišnih gradova: Zagrebu, Rijeci, Splitu, Osijeku i Puli (3 grupe po 5 sudionika i 2 po 4 sudionika). Fokusne grupe vodile su dvije od tri autorice ovog rada koje su prije održavanja fokusne grupe, a nakon stupanja u kontakt s potencijalnim sudionicima istraživanja detaljno informirale sudionike o načinu i ciljevima istraživanja te su oni temeljem tog razgovora odlučili o sudjelovanju. Poziv na sudjelovanje u istraživanju upućen je studentima preko ustanova u kojima su bili smješteni tijekom boravka u javnoj skrbi, zakladama koje pružaju financijsku podršku studentima i udrugama koje pružaju podršku mladima iz alternativne skrbi uz zamolbu da se zainteresirani studenti izravno jave istraživačima. Radilo se o prigodnom uzorku sudionika koji imaju relevantno iskustvo i motivaciju za sudjelovanje. Pozivu se odazvalo 26 studenata, od kojih troje nije došlo na fokusne grupe u dogovoreno vrijeme zbog iznenadnih razloga. Same fokusne grupe provedene su u prostorima obiteljskog centra, stambenih zajednica i fakulteta. Tijekom istraživanja brinulo se o etičkim aspektima istraživanja: objašnjena je svrha istraživanja, pitanje anonimnosti u analizi i prikazu dobivenih rezultata te pitanje povjerljivosti kao i mogućnost odustajanja u bilo kojem trenutku. Diskusije su snimane uz prethodnu suglasnost svakog sudionika, a trajanje je u prosjeku bilo 90 minuta. Vođene su prema predlošku za razgovor koji je obuhvaćao četiri

donatori) nisu iskazani. Podaci istraživanja provedenog sklopu IPA IV projekta Sveučilišta u Zagrebu »Unapređivanje kvalitete studiranja za skupine studenata u nepovoljnom položaju kroz usluge studentskih savjetovanišnih službi« (2013.-2015.) pokazali su da se 0,3%, odnosno 32 studenata izjasnilo da su odrasli u nekom obliku javne skrbi do 18 godine. Radi se o istraživanju u sklopu kojeg su metodom samoiskaza prikupljeni podaci od 9 962 novoupisana studenata na Sveučilištu u Zagrebu s ciljem stjecanja uvida u potrebe studenata, ometajuće čimbenike te podzastupljene skupine studenata (http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Studiji_studiranje/Podrska/Savjetovanje/Rezultati_projekta_StuDiSupport.pdf).

tematska područja – specifičnosti studiranja i života mladih iz skrbi, pitanja identiteta i tranzicije u odraslo doba, sustav podrške studiranju i samostalnom životu i preporuke za pripremu mladih iz skrbi za visoko obrazovanje. U ovom radu bit će prikazani podaci u svezi prvog područja, a koji su dobiveni raspravom o sljedećim temama i pitanjima: Što znači biti student odrastao u javnoj skrbi? Kako ste postali student, što vas je dovelo do visokog obrazovanja? Što vam olakšava studiranje i ovaj životni period? Što vam otežava studiranje i ovaj životni period? Što bi mogli biti ili su bili razlozi vašeg odustajanja od studija? Zbog čega su od studija odustali drugi mladi koji su odrastali u javnoj skrbi? Opišite svoju socijalnu mrežu? Imate li kontakte s primarnom obitelji? Kakav je njihov utjecaj i značaj za vaš sadašnji život?

Obrada podataka

Podaci prikupljeni u fokusnim grupama obrađeni su kvalitativnom metodom analize (tematskog) okvira s obzirom da su iz ranijih spoznaja definirane teme i unaprijed definirana istraživačka pitanja na koja se traži odgovor (Lacey i Luff, 2009.). Primarni cilj istraživanja bio je eksplorativan – usmjeren na deskripciju i interpretaciju nalaza o ovom specifičnom području. Tijekom analize prolazilo se kroz pet međusobno povezanih faza: upoznavanje s građom, postavljanje preliminarnog tematskog okvira, kodiranje, povezivanje jedinica analize u pojmove te utvrđivanje hijerarhijskog odnosa pojmova i interpretacija (Ritchie i Spencer, 1994.). Podaci su transkribirani i dijelom analizirani nakon provedbe svake fokusne grupe te je utvrđeno teorijsko zasićenje. Analizu su provodile tri sveučilišne nastavnice, od kojih su dvije vodile fokusne grupe, a jedna nije imala osobnog kontakta sa sudionicima čime se nastojalo pridonijeti valjanosti analize. Prethodno istraživačko iskustvo s mladima iz alternativne skrbi kao i radno iskustvo sa studentima olakšalo je provedbu istraživanja i uspostavu odnosa sa sudionicima. Kod prikaza rezultata teme su potkrijepljene ilustrativnim citatima mladih.

REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati su grupirani u sljedeća tematska područja: motivi upisa na fakultet, obilježja studiranja mladih odraslih u javnoj skrbi, percepcija sebe i drugih vršnjaka, čimbenici koji olakšavaju studiranje mladih odraslih u javnoj skrbi i socijalna mreža studenata iz skrbi.

Tablica 1. Motivi upisa na fakultet

Tema: Motivi upisa na fakultet	
Kategorije	Pojmovi
Internalizirana motivacija	Osobna želja Zapošljavanje
Eksternalizirana motivacija	Oblik skrbi i mjesto boravka Poruke odgajateljima i udomiteljima Poticaji od drugih osoba Problemi osamostaljivanja drugih iz skrbi

O motivima upisa na fakultet sudionici su govorili u odnosu na internaliziranu i eksternaliziranu motivaciju (Tablica 1.), no valja napomenuti da se kod svih sudionika radilo o kombinaciji više razloga. Govoreći o unutrašnjoj motivaciji, ona je za neke studente vezana uz osobnu želju za samim studiranjem, a kod drugih uz mogućnosti zapošljavanja. Tako neki studenti govore o postojanju želje oduvijek, zatim kao o uobičajenom slijedu događaja gdje se nakon dobrih ocjena i dobrih rezultata na maturi studiranje pojavljuje kao normalan nastavak dosadašnjih obrazovnih uspjeha, ali navode i potrebu za potvrdom i boljim statusom u očima drugih kao i želju da ostvare sebe kao čovjeka: »Moram na faks jer bez fakulteta nisi kao prvo čovjek... da te netko gleda kao samo sa srednjom školom.« (8); »Uvijek sam mislila da ću završiti nekakav fakultet« (11); »Već sam u osmom razredu razmišljala šta ću upisati.« (9). Studenti također govore o mogućnostima zapošljavanja, o pronalaženju boljeg radnog mjesta, mogućnostima napredovanja u karijeri ili rukovodećim pozicijama na poslu: »Ne možeš nać posao sa faksom, a kamoli bez faksa.« (14); »Dosta da mi netko šefuje deset godina u domu, želim ja nekom šefovat... moći birati i napredovat ako želim.« (1), odnosno time postizanja boljeg života za svoju buduću obitelj: »Da omogućim svojoj djeci što ja nisam imao.« (14). Osim unutrašnjih, postoje i eksternalizirani razlozi za ulazak u visoko obrazovanje. Nekima je studiranje zapravo način odlaska iz skrbi, odnosno postizanja promjene mjesta boravka, ali i suprotno – ostanka u gradu u kojem žive i u alternativnoj skrbi: »Faks mi je dao priliku da odem iz udomiteljstva.« (3); »...bilo gdje, pobjegla sam iz X da ne budem više u toj sredini da ne srećem iste ljude.« (19); »nisam htjela iz X natrag kući... a i kud da idem...« (15). Studiranje je za neke mlade bilo način da svojim odgajateljima i udomiteljima pošalju određenu poruku bilo da ih učine ponosnima: »Nekako želiš i njima ispunit želju i da se ponose tobom. ili iskazivanjem inata dajući do znanja da su podcjenjivali njihove sposobnosti: »Meni je odgajatelj rekao: 'Ma, nema šanse, šta ti pada na pamet?'« (12); »Ima malo osvete u tome, prema nekim ljudima (slažu se i drugi) moji odgajatelji su sumnjali da ću upast, ti nemaš pojma...« (4); »Ma, da mi nije važno završiti, nego ću završiti 3 fakulteta! Da im

dignem živce, da vide da i drugi mogu, da vide da se nešto može. E, onda ja ne dam gušta nikome.» (8). Poticaj izvana dolazio je do mladih ne samo od odgajatelja već i od nekih drugih odraslih stručnih osoba (u ustanovama, stambenim zajednicama ili udrugama) koji su prepoznali njihov potencijal za visoko obrazovanje: »Oni su mene doživljavali boljom nego sam ja sebe doživljavala.« (7); »Nas je ravnatelj dosta tjero naš da što bolje srednje škole upišemo, da bude četverogodišnja, da poslije možeš ić na faks, kad je vidio da netko može, baš ga je tjerao, tak da ono.« (16); »... ja kad bi dobila manje od 4, ja nisam smjela nigdje ić, ja sam morala za knjigom i onda sam ja vidjela da on vjeruje u mene, da ja to mogu i onda sam shvatila sama da moram, a ne neki, neki ne dobiju takvu podršku odgajatelja koliko sam ja možda dobila od njega.« (21). Poticaj izvana pružili su i kolege na poslu s kojima su mladi iz skrbi razvili prijateljski odnos, a zanimljiv je i poticaj od strane banke: »Taj kolega stariji... me nagovorio... malo direktno onako u facu.« (6); »... pružila mi se prilika ić na faks, daje banka stipendiju... to je dobro otić, probat bar.« (8). Kod nekih je mladih studiranje motivirano i uvidom u lošije posljedice neodlaska na studij i to teže životne uvjete mladih koji su napustili alternativnu skrb bez visokog obrazovanja: »Ona je isto odrasla u domu i vidjela sam kako je završila.« (14).

Motivi ulaska na studij o kojima govore studenti u ovom istraživanju mogu se naći opisani i u inozemnim istraživanjima. Tako na primjer Ajayi i Quiqley (2006.) navode tri skupine izvora motivacije za upis na studij. Jedan je polaženje škole s drugom djecom gdje je veći broj djece išao na fakultete, drugi su bili potaknuti od strane drugih njima važnih osoba koje su smatrali uzorima te treći koji su bili samomotivirani te su željeli drugima pokazati da mogu uspjeti i željeli su druge učiniti ponosnima te su vidjeli visoko obrazovanje kao mogućnost da si osiguraju bolje životne šanse koje inače ne bi imali. Osigurati bolje mogućnosti razvoja karijere i povećati mogućnost zarade te želja za učenjem kao motivi za studij pokazali su se značajnima i u istraživanju provedenom na Plymouth University u kojem su sudjelovali studenti odrasli u javnoj skrbi (Cotton, Kneale i Nash, 2014.). Jackson i Cameron (2014.) su u europskom kontekstu zaključile da su studenti iz skrbi smatrali sebe odgovornima za obrazovni uspjeh, motivacija je bila vezana uz obiteljska iskustva i vrijednosti bilo pozitivno ili negativno te su u pravilu bili odlučni u tome da žive različito od njihovih roditelja i edukaciju smatraju putem koji će iz dovesti do socijalne uključenosti i veće kvalitete života. Također, jedan od zanimljivih rezultata ovog europskog istraživanja pokazao je da se ciljevi studenata iz skrbi odnose na završetak studija i zaposlenje te eventualno rješavanje stambenog pitanja i osnivanje obitelji. Nadalje, Jackson i suradnici (2011.) utvrdili su da su očekivanja i aspiracije od strane stručnjaka u alternativnoj skrbi bile vrlo skromne i usmjerene na okupacijska zanimanja, a ne na akademske i intelektualne karijere. Poticaj od strane odgajatelja i drugih važnih osoba o kojem govore mladi u ovom istraživanju naglasio je i Stein (2012.) opisujući pristup autoritativnog roditeljstva

zajedno s pružanjem ljubavi, emocionalne topline, sigurnosti i stabilnosti, granica i stimulacije što je potrebno da ga pruže i institucionalni roditelji u liku odgajatelja ili udomitelja kako bi mladi iz javne skrbi ostvarili maksimalni obrazovni potencijal. Kanadsko istraživanje o djeci i mladima u javnoj skrbi također naglašava važnost fokusiranog pristupa podizanju obrazovnih aspiracija, postignuća i sudjelovanja u edukaciji, treningu i zaposlenosti (Flynn i Tessier, 2011.).

Tablica 2. Obilježja studiranja mladih odraslih u javnoj skrbi

Tema: Obilježja studiranja mladih odraslih u javnoj skrbi	
Kategorije	Pojmovi
Doživljaj pojma student iz javne skrbi	Odvojeni pojmovi student i javna skrb Strah od stigmatizacije Prednosti zbog života u skrbi
Studiranje kao izvor stresa	Financijski problemi Individualni i okolinski stresori
Mogući razlozi napuštanja studija	Egzistencijalni razlozi Osobni razlozi Nedostatak pripreme i podrške studentima

Upitani da opišu što za njih osobno znači biti student iz javne skrbi kao dio razvojnog puta (Tablica 2.) četvero mladih navodi da pojmovi student i javna skrb nisu povezani te da ih nije moguće zajednički opisati: »... prije sam bila u skrbi, sada sam student, ne povezujem to dvoje nikako.« (6), a ostali su studenti dvojako usmjereni – jedni na prednosti zbog života u skrbi, a drugi na stigmatiziranost kojoj mogu biti zbog toga izloženi, o kojoj ipak govori većina sudionika. S obzirom da često po prvi put dolaze u sredinu u kojoj njihovo podrijetlo i iskustvo nije poznato drugima, mladi imaju potrebu za prevencijom stigme i to provjerom i pripremom vršnjaka i drugih osoba za dijeljenje informacije o boravku u javnoj skrbi i kroz educiranje o djeci iz skrbi: »Priateljima sam prvo govorio što je koji dom, kao jel ste vidjeli neki članak i tako ih približim svemu tome...« (1); »Morao sam prvo izmišljati priče npr. gdje sam išao na more, s kim... da me ne stave u grupu domskih... povezuju s kriminalcima.« (4) (više njih se slaže); »...ne kažem nakon mjesec dana, čekam godinu, dvije ili manje ovisi kakva je osoba« (3); »Biral sam kome ću šta reći.« (2). Nadalje, o studiranju govore i kao o načinu smanjivanja stigme u budućnosti kako ih ne bi više podcjenjivali jer su odrasli u javnoj skrbi: »Mogućnost da me ljudi ne gledaju ispod oka.« (5); »...imati priliku se uzdignuti.« (13). Zanimljiva je i percepcija studenata o začuđenosti uspjesima djece iz javne skrbi uključivo i studiranjem, naime mladi smatraju da je to također oblik stigmatizacije i podcjenjivanja njihovih sposobnosti: »Vau, upisala fakultet, to

bi trebalo bit nešto normalno.« (6), »Većina misli da djeca iz domova ne mogu uspjet, mi smo isti kao i svi ostali, samo što smo odrastali u drugačijem okruženju.« (9). Mladi uviđaju i neke prednosti koje im pruža iskustvo boravka u skrbi kao što je mogućnost stipendije i studentskog doma: »... drugi nemaju sredstva ili nekakav privremeni smještaj koji bi im osigurao brigu manje.« (19) i imaju priliku pomoći mlađem/drugom djetetu iz skrbi: »Ona gleda model u kojem znači i ona počinje funkcionirati. . . jer u tom djetetu koje je opljačkalo ne vidim dijete koje je opljačkalo, nego vidim dijete koje je prošlo pozadinu, prošlo sve i svašta.« (17). Na razini vrijednosti mladi naglašavaju da cijene vrijednosti koje možda ne bi da su imali roditelje i uobičajen životni put, odnosno smatraju se tolerantnima i bez predrasuda, svjesni teškoća života i utjecaja okoline: »Možda smo obogaćeni za taj dio iskustva.« (16). Također, dvoje mladih je govorilo o tome da je prednost što poznaju život u kolektivu: »Ja sam lakše prihvatila neke odnose s mojim radnim kolegama nego one« (10).

Studiranje, mladi odrasli u javnoj skrbi, najčešće opisuju kroz stresore tijekom studiranja, a to su u prvom redu za sve studente financijski problemi i to na različite načine – za dio studenata je problem kašnjenje stipendija i povremeno ili ukupno nedovoljna financijska sredstva⁷, zatim sama obveza plaćanja školarine za one koji ne studiraju redovito (bez plaćanja), ali i prijetnja gubitka stipendije zbog pada godine, jednog ispita ili navršenih određenih godina života. Nije iznenađujuće što studenti u prvom redu govore o financijskim teškoćama koje prate njihov studij jer je još 2011. godine istraživanje EUROSTUDENT za Hrvatsku pokazalo da je iznos stipendije dostatan za jednu petinu studentskih potreba (Farnell i sur., 2011.) što znači da se na taj način može pokriti samo dio troškova studiranja te se studenti u izvorima prihoda oslanjaju na privatne izvore. U općoj populaciji studenata kao glavni izvor prihoda studenti navode obitelj (88%, Šćukanec i sur., 2015.), no to nije slučaj za mlade koji su odrasli u javnoj skrbi, kod njih podrška obitelji izostaje ili ukoliko je imaju, ona nije ili je vrlo rijetko financijske naravi (Sladović Franz, Branica i Urbanc, 2014.). Stoga se studenti koji su odrasli u javnoj skrbi oslanjaju na stipendije i školarine iz različitih izvora te ih u studiranju prati osjećaj da nemaju pravo na pad godine ili ispita kao drugi studenti koje roditelji podržavaju jer bi to dovelo do gubitka stipendije što onemogućuje daljnje školovanje. Za mnoge je studente studiranje posao koji se nužno treba završiti jer je zadržavanje stipendije moguće samo uz uspješno studiranje što je većini njih jedini način osiguravanja egzistencije:

⁷ Nedovoljna financijska sredstva iz stipendija prate i druge studente. Subjektivni osjećaj nedostatnosti financijskih sredstava za studiranje navodi 37% studenata prema istraživanju EUROSTUDENT za Hrvatsku. Četvrtina studenata u Hrvatskoj prima neki oblik stipendije. Prosječno hrvatski studenti imaju 2 181 kuna prihoda tijekom mjeseca od čega 12% otpada na stipendije. Stipendije su u prosječnom iznosu od 949 kuna mjesečno, a kao izvor prihoda navelo ih je 23% studenata. Najviše studenata koristi jedan ili dva izvora prihoda, a manji broj tri, četiri i više. Kad se promatra subjektivni osjećaj dostatnosti financijskih sredstava za pokriće mjesečnih troškova, možemo uočiti kako 32% studenata smatra da nema financijskih teškoća (Šćukanec i sur., 2015.).

»Nepostojanje mogućnosti za greškom, ali i ako je napraviš, skupo platiš.« (11); »Svaki korak moraš zaslužiti, moraš ga odraditi.« (13). Postoji i pritisak koji je vezan uz mogućnost razočaranja ukoliko ne uspiju u završetku fakulteta: »Dolazi poslije i ono razočaranje – što drugih, što sebe.« (13).

Nadalje, pojavljuju se i drugi individualni i okolinski stresori kao što je zajednički život s osobama koje ne studiraju (kod onih koji i dalje žive u stambenim zajednicama dječjeg doma), psihološki problemi studenata iz skrbi i prilagodba na novu sredinu. Teškoće prilagodbe razlikuju se ovisno o tome mijenja li mlada osoba oblik smještaja: »Nisam se znala uklopiti u sredinu (u stambenu) jer sam došla iz udomiteljstva.« (3), odnosno mjesto življenja u smislu gradske sredine, a lakše je, o čemu je govorilo nekoliko sudionika, ukoliko nastavljaju život s braćom i sestrama. Nadalje, studenti govore i o uobičajenim studentskim problemima (ispiti, odnos sa zaposlenima u referadi, neosjetljivost pojedinih nastavnika) kao i onim poslovnim (teškoće pripreme ispita zbog radnih obaveza i neizvjesnost budućeg zaposlenja).

Egzistencijalni su razlozi također prvi kada se govori o mogućem napuštanju studija, pri čemu se osim gubitka stipendije zbog studentskog neuspjeha navode i rad uz studiranje, zamke koje to donosi u smislu vremenske neusklađenosti te prednosti imanja vlastitih sredstava: »Miris novca te privuče...« (7). Unutar osobnih razloga javljaju se zaljubljenost i trudnoća, svijest o pogrešnom fakultetu i zabavljanje umjesto učenja. Mnogi studenti govore i o nedostatnoj pripremi i podršci od strane pružatelja skrbi i to prije: »Tek poslije shvatiš da to nije kao u srednjoj školi.« (11), ali i nakon izlaska iz skrbi: »...okoline koja je trebala biti tu nakon što su izašli iz doma... mislim da bi se trebala pružiti ruka i nakon odlaska iz skrbi, jer si prepušten sam sebi, da, i ljudi se izgube. Trebaš se brinuti sam za sebe, trebaš si plaćati stan, trebaš plaćati režije, trebaš plaćati skripte, knjige, nebitno. Teško ti je boriti se s tim, a teško ti je i pričati s nekim o tome.« (17). Kod dijela studenata postoji svijest da uopće ne bi imali mogućnost studiranja da nisu odrasli u javnoj skrbi: »...možda bi me povuklo društvo, pa alkohol...« (23), odnosno da mogu ostvariti konkretnu pomoć i podršku: »Živim u stanu od dječjeg doma, ne plaćam ni režije ni hranu.« (16); »Ako si informiran, onda si privilegirani zbog financijske potpore, izravan upis u dom.« (2).

Pregled istraživanja koje su napravili Brodie, Goldman i Clapton (2011.) također je pokazao da sama djeca i mladi smatraju ulazak u skrb korisnim u odnosu na njihovo obrazovanje jer su imali pomoć u obrazovanju kada im je bila potrebna s nekim predmetima, ali i kada su osobni problemi utjecali na učenje. Kao što je već ranije u ovom radu navedeno, boravak u skrbi ima bitno više edukativnih prednosti za djecu nego prijevremeni izlazak iz skrbi ili povratak u obitelj koja nije u mogućnosti brinuti o djetetu, međutim, značaj toga nije dovoljno prepoznat (Wade i sur., 2011.). Rezultati istraživanja »Unipsinet – razvoj mreže sveučilišnih službi i unapređenje skrbi o psihološkom zdravlju studenata« (2012.) pokazali su da studentima općenito

najveći problem predstavljaju udovoljavanje akademskim obvezama u zadanom vremenu, zahtjevnost obveza, nedostatne financije, postizanje lošijih ocjena od očekivanih i nedostatne radne navike te se zaključuje kako je potrebna sustavnija priprema budućih studenata za ulazak u sustav visokog školstva te razvoj fokusiranih službi i aktivnosti podrške u savladavanju ovih poteškoća. No, usporedno sa specifičnostima studentskog života djece iz skrbi, čini se da su im zajedničke samo nedostatne financije i eventualno udovoljavanje obvezama u roku. Prema Jackson i sur. (2011.), anksioznost u svezi financijskih pitanja te nužnost paralelnog rada uz studiranje značajni su rizični čimbenici za nastavak obrazovanja djece iz skrbi uz promjene smještaja, obrazovne deficite u ranijem školovanju, probleme s biološkim obiteljima, nisko samopoštovanje i niže obrazovne aspiracije kao i sama činjenica napuštanja skrbi, odnosno samostalno življenje te nedostatak osoba u socijalnoj mreži s iskustvom visokog obrazovanja.

Tablica 3. Percepcija sebe i drugih vršnjaka

Tema: Percepcija sebe i drugih vršnjaka	
Kategorije	Pojmovi
Obilježja »drugih« studenata	Nema razlike Dostupnost podrške Djetinjasta ponašanja
Obilježja studenata iz skrbi u odnosu na »druge« studente	Druženje sa starijim studentima Pozitivne »odrasle« osobine Sposobnost brige o sebi Prednosti studenata iz skrbi
Obilježja mladih iz skrbi koji ne studiraju	Rjeđa prosocijalna ponašanja Različite želje i interesi Nedostatak poticaja odgajatelja

Jedan od načina opisa sebe kao studenta u skrbi odnosila se na razlike između njih i ostalih studenata koji nemaju iskustvo života u javnoj skrbi. Tu se pojavljuju tri pojma (Tablica 3.) od koji je jedan da nema razlike: »*Po ničem se ne razlikujemo...*« (5), dok ostali govore o obilježjima drugih studenata. Druge studente percipiraju kroz dostupnost podrške koju imaju i to financijsku podršku, zatim obiteljsku podršku i pomoć u slučaju krize: »*Imaju više novaca, više izbora*« (22); »*A ono, što sad, pao kolegij, kući ću se vratit, mama tata čekaju*« (4); »*Uvijek se ima gdje vratit...*« (21); »*Uvijek će ih netko izvuć iz nečega...*« (14). Sljedeći pojam o kojem govore gotovo svi sudionici fokusnih grupa jest da su u odnosu na njih drugi studenti djetinjasti – muče ih prema njima banalni problemi, doživljavaju ih razmaženima i nezahvalnima:

»Problemi koji muče njih i nas dva različita pojma, glupi problemi... hoću izaći danas, kupit haljinu...«(4); »A meni je problem hoću sutra jest.« (1); »Ne znaju cijenit male stvari... imaju u džepu 200 kuna, njima nebitno.« (22); »Čine mi se kao djeca, rade gluposti.« (7); »Oni su dosta razmaženiji od nas... imam prijateljicu, prođe ispit, zove mamu: 'Daj mi novaca.« (16). Također smatraju da postoji mentalna razlika između njih i drugih studenata i smatraju ih nesamostalnim: »Oni su tri nivoa ispod mene... zato što nisu imali to iskustvo.« (2); »...i dalje ide sa mamom kod doktora.« (11); »Oni su totalno ovisni o drugima.« (3). Neki se zbog toga i druže najčešće sa starijim studentima: »Ja sam bolja sa starijim kolegama, ovaj je tek iz srednje izašao, u pelenama je još.« (9), što je jedan od pojmova obilježja koja ih opisuju. Radi se nadalje o pozitivnim osobinama odraslih kojima opisuju sebe zrelijima i snalažljivijima: »To je nama bio cilj ovdje naučit se životu.« (12); »Mi smo... realniji, osobno sam ogroman sanjar i često letim u oblacima i svejedno sam prizemljenija od svih drugih sanjara koji nisu bili u skrbi.« (2), a posebno naglašavaju sposobnost brige o sebi: »U glavi smo samostalniji jer mi se nemamo gdje vratit, mi ovisimo o onome što mi napravimo za sebe, a oni uvijek imaju neku podlogu.« (13); »Nemaš nikoga, ako si to nisi sam zbrinuo.« (11).

Slične nalaze dobili su i Jackson i suradnici (2011.) prema kojima su mnogi studenti imali sliku o sebi kao osobama koje su kompetentne, »jakog identiteta«, spremni su na učenje i optimistični u vezi daljnjeg obrazovanja kao dijela odraslog životnog puta. Također, opisuje ih i jak osjećaj vjere u sebe, odlučnosti i otpornosti kao i sposobnost održavanja prijateljstava s osobama koje su ih mogle podržati. Iako je socijalno i obiteljsko okruženje također bilo značajno, ipak se najvažnijim pokazalo za ovu skupinu mladih osobna sposobnost i determiniranost u postizanju životnog uspjeha. Mnoga istraživanja pokazala su da doživljaj sebe u velikoj mjeri objašnjava čovjekovo psihološko funkcioniranje, determinira njegovo ponašanje te u bitnoj mjeri utječe na percepciju drugih ljudi, na interpretaciju okoline, tj. na značenja koja pojedinac pridaje toj okolini (Bezinović, 1988.). U svakom slučaju, samopoštovanje je jedan od važnijih zaštitnih činitelja u oporavku djece s različitim socijalnim ili zdravstvenim problemima (Fraser, Kirby i Smokowski, 2004.). Govoreći o sebi i drugima, i hrvatski studenti iz skrbi potvrđuju tezu kako mladi koji izlaze iz alternativne skrbi odrastaju ubrzano, nejednako, pod pritiskom i puno ranije od svojih vršnjaka (Mendes, Johnson i Moslehudi, 2011.). Pozitivna slika o sebi i uvjerenje o vlastitim sposobnostima u odnosu na druge vršnjake o kojima govore studenti zasigurno je važan element osobnih resursa studenata iz alternativne skrbi koji može ukazivati i na određenu njihovu otpornost. Kao što je prethodno navedeno, otpornost se opisuje i kao opći sustav vjerovanja kroz koji pojedinci procjenjuju događaje i situacije u okolini što im dopušta da definiraju situacije iz svoje okoline kao izazov i mogućnosti za djelovanje s razumijevanjem, povjerenjem i ustrajanjem u savladavanju posljedica povezanih s nesrećama, putem ovladavanja okolinom i individualne prilagodbe (Delale, 2004.;

Fraser, 2004.). Profil djeteta koje je otporno uključuje socijalnu komponentu, vještine rješavanja problema, autonomiju i osjećaj svrhe i budućnosti (Bernard, 1991., prema Fraser, 2004.) što studenti koji su sudjelovali u ovom istraživanju i iskazuju. No, Samuels i Pryce (2008.) naglašavaju da upravo percepcija vlastite snage nakon teškoća i savladanih izazova ujedno može biti i štetno po neformalne socijalne mreže i odnose i načine na koje mladi traže pomoć i podršku.

Opisujući sebe u odnosu na drugu djecu i mlade iz skrbi, sudionici navode da su se bolje ponašali u školi i u skrbi, odnosno imali bolje ocjene, bili pristojni, družili se s odgajateljima i drugim osobama i vršnjacima izvan skrbi. S druge strane, opisuju da oni koji nisu išli studirati imaju drugačije želje i interese: »Za zabavljanjem, stvaranjem obitelji što prije, ići lakšim putem.« (9); »Da mogu raditi, a ne moraju misliti.« (16), ali i da im prijete veći socijalni rizici, kao što su kriminal, alkohol, droga i rana trudnoća. Također, smatraju da je razlika i u tome što neki nisu postali studenti jer ih odgajatelji nisu poticali i nisu imali mogućnosti, iako su imali želju i sposobnosti te da bi svi trebali biti ohrabrivani za obrazovanje. O ulozi stručnjaka u poticanju na obrazovanje govore Tilbury i suradnici (2011.) i Flynn i Tessier (2011.) te naglašavaju značaj povećanja očekivanja od mladih osoba iz skrbi za postizanje zadovoljavajućeg poslovnog ishoda u odrasloj dobi.

Tablica 4. Čimbenici koji olakšavaju studiranje mladih iz skrbi

Tema: Čimbenici koji olakšavaju studiranje mladih iz skrbi	
Kategorije	Pojmovi
Konkretan doprinos	Financijska pomoć Praktična pomoć
Pružatelji podrške	Privatna podrška Profesionalna podrška Volonterska podrška
Positivan stav studenta	Slobodan način života Druženje s ljudima Opći značaj potpore

Najznačajniji doprinos studiranju mladih iz alternativne skrbi (Tablica 4.) predstavljaju konkretni oblici podrške i to u prvom redu financijske kroz stipendije od CZSS-a, zaklada i SOS-dječjeg sela, a zanimljivo je da se ne radi samo o egzistencijalnim razlozima: »...da nemam financijske pomoći, ne bi imao samopouzdanje.« (4); »Čim nemam novaca, nit mogu ići nekud van, nit mogu ići s prijateljima, osjećam se jadno.« (2). Studenti navode i druge praktične oblike pomoći kao što su život u stambenoj zajednici, pravo na internetsku vezu, kopiranje skripti i slično, a koja je nekima od

njih dostupna i nakon formalnog izlaska iz skrbi – posebno djeci iz domova i SOS-dječjeg sela. Kada govore o doprinosu studiranju, razlikuju privatne pružatelje podrške od profesionalnih i volonterskih. Među privatnim pružateljima potpore spominju se najčešće prijatelji i sestre, a dvoje studenata spominje i majku dok se unutar profesionalnih pružatelja podrške višekratno navode udruge i SOS-dječje selo, a pojedinačno CZSS, udomitelji i odgajatelji. Nekoliko studenata naglašava i značajne oblike potpore koji su posljedica volonterske dobrovoljne aktivnosti od strane pojedinih profesora na fakultetima, šefova ili bivših studenata iz skrbi: *»Postoji puno ljudi koji pomažu i tad to iskoristim, to je pozitivno sažaljenje.« (1).* Sam pozitivan stav studenta iz alternativne skrbi također značajno pridonosi studiranju bilo kroz vrednovanje slobodnog načina života, druženje s ljudima i uviđanje općenitog značaja traženja i dobivanja potpore: *»Studiranje je zapravo baš super... sam si organiziraš vrijeme, nitko te ne kontrolira, imaš više slobode, možeš izaći s prijateljima van, možeš se zabavit, možeš doći kad god želiš ujutro doma...« (12); »Promjena okoline... potpuno novi ljudi... studentski način života koji je dosta slobodan; ponekad težak, ali uglavnom zanimljiv.« (17).*

Oblik smještaja u kojem dijete u skrbi živi nije sam po sebi presudan, već je puno važnije s kime dijete živi te kakve odnose i iskustva razvija s osobama s kojima živi (Berridge i sur., 2008.). Ono što unapređuje kvalitetu života, pa i obrazovanje jest kvaliteta skrbi te postojanje važne osobe koja je u životu djeteta i mlade osobe percipirana kao oslonac. U prvom redu radi se o autoritativnom roditeljskom stilu koji kombinira emocionalnu toplinu, temeljnu skrb, sigurnost, stabilnost, vođenje i granice te stimulaciju (Stein, 2012.). Za dijete u alternativnoj skrbi to je odgajatelj, udomitelj ili SOS-mama koji daju značenje »korporativnom« roditelju (Stein, 2012.). Upravo je stoga srž korporativnog roditeljstva u osiguravanju visokokvalitetne alternativne skrbi koja počinje od rigoroznog odabira pružatelja skrbi, a nastavlja se s programima treninga i podrške koji omogućuju pružanje autoritativnog roditeljstva jer će upravo osiguravanje više kvalitete smještaja u skrbi omogućiti osnovu za više obrazovnih i životnih postignuća (Sinclair i sur., 2007.; Stein, 2009.). U škotskom istraživanju čimbenika koji najznačajnije utječu na uspjeh djece i mladih iz skrbi (ne samo u obrazovnom smislu) pokazalo se važnim sljedećih pet područja (Happer, McCreadie i Aldgate, 2006.): prisutnost osoba kojima je stalo do djeteta, djetetov doživljaj stabilnosti smještaja, djetetovo iskustvo da drugi od njega imaju visoka očekivanja, djetetovo iskustvo prihvaćanja ohrabrenja i podrške te sposobnost sudjelovanja u obrazovanju i postizanja dobrih obrazovnih rezultata. Iskustva studenata u ovom istraživanju u skladu su s mišljenjem stručnjaka o tome da su olakšavajući činitelji vezani uz visoko obrazovanje stabilnost smještaja, davanje većeg značaja obrazovanju od strane pružatelja skrbi, socijalnog radnika, timova za planiranje izlaska iz skrbi ili osobnih mentora, osobna motivacija i upornost, podrška prijatelja,

obitelji i stručnjaka, financijska stabilnost i praktična pomoć te jasni protokoli i obveze ustanova za obrazovanje odraslih ili visoko obrazovanje (Jackson i sur., 2011.).

Tablica 5. Socijalna mreža studenata iz skrbi

Tema: Socijalna mreža studenata iz skrbi	
Kategorije	Pojmovi
Odnosi unutar obitelji	Odnos s roditeljima
	Odnos s braćom i sestrama
	Kontakti sa širom obitelji
	Opći utjecaj obitelji
Članovi socijalne mreže izvan obitelji	Briga o članovima obitelji
	Značajne osobe - bliski članovi
	Poznanici - sporedni članovi
	Kriterij odabira članova

Što se tiče socijalne mreže, studenti govore o odnosima u obitelji i članovima socijalne mreže izvan obitelji (Tablica 5.). Odnosi s roditeljima vrlo su različiti. Tako četiri studenta nemaju nikakav kontakt s roditeljima, od čega njih dvoje smatra to boljim za sebe: »Vjerujte, ovako mi je draže kad moram sama.« (19), a samo jedan student govori o dobrom odnosu s majkom i njezinom utjecaju na svoj život. Ostali studenti opisuju svoje kontakte s roditeljima lošima te govore o negativnom utjecaju roditelja na njihov život: »Oni ne utječu dobro na mene, da ti odvuče i misli i pažnju i raspoloženje sve u nekom krivom smjeru.« (11) ili o sukobima: »Dok sam imala s njima kontakte, kaže: 'Ma, pusti to, pusti fakultet.'«; »Posvađali smo se i to je jako lose završilo, tako da s njim nemam nikakve kontakte niti želim u životu ikada više pokušavati.« (20). Gotovo polovica studenata govori o površnom odnosu s roditeljima bilo da se tek nedavno počeo ostvarivati ili da nikada nije niti ostvarena bliskost, a ponašanje roditelja se opisuje kao neroditeljsko i na razini poznanika – kontakt je telefonski ili uz povremenu kavu te se niti ne očekuje drugačije: »Ja imam kontakte, ali ne redovito, normalno.« (18). No, kada se govori o odnosima u obitelji, najznačajniji odnos za mnoge studente je odnos s braćom i sestrama, osobito sa sestrama, dok je s braćom odnos na većoj distanci. Kontakti sa širom obitelji – tetama, ujacima i stričevima, za nekoliko studenata predstavlja izvor podrške i obiteljske povezanosti, koje povremeno posjećuju tijekom praznika dok su za jednog studenta izvor frustracije: »... nisam ja njemu toliko prioritet.« (5). Unutar općeg utjecaja obitelji na studenta samo jedna studentica spominje podršku svih članova obitelji te mogućnost dolaska na ručak i odmor od nekoliko dana te nastavak samostalnog života nakon toga, dok nekoliko studenata navodi izrazito negativnu percepciju obitelji kao cjeline: »Mislim,

stvarno ispijaju ti zadnju kap krvi koju imaš.» (8); »Naša obitelj je takva da je njoj misija pobrkat cijeli tvoj život.» (19). Za neke studente veliko opterećenje predstavlja briga o članovima obitelji – neki se brinu o braći i sestrama koji su i dalje u alternativnoj skrbi, a neki i o roditeljima – s tim da je pomoć materijalne i/ili emocionalne prirode: »Čim se ja moram brinut o njoj, tu nema rasprave ... ja sam mama ... to je jako teško... brinut se za mlađeg brata, za mamu koja ne može sebe izdržavat, a kamoli tebe – to je bas veliki teret.» (19); »Mene moja mama unazađuje.... što je starija, to je sve dosadnija... zove me svaki dan...« (20) i prelazi njihove mogućnosti: »Dovoljno imaš i svoga. Iako jesmo mladi i sve, al za svaku dob ima neka određena vrsta brige.« (12). Kada studenti opisuju svoju socijalnu mrežu, oni govore o članovima socijalne mreže koje razlikuju po stupnju bliskosti i o kriterijima njihovog odabira. Obično kao značajne spominju do pet osoba: »...na prste jedne ruke...« (7) kao npr. intimni partner, pojedini stručnjak ili pružatelj skrbi, sestre, teta, prijatelj i partnerovi roditelji. Među poznanike ubrajaju se članovi socijalne mreže koje studenti određuju kao sporedne, odnosno, s kojima su manje bliski neovisno o srodstvu ili vremenu provedenom zajedno (braća i sestre, cimeri u stanu, kolege na poslu) i drugi studenti iz alternativne skrbi, no njih poznaju tek nekoliko. Zanimljiv je pojam kriterija odabira članova te je uočljivo postavljanje visokih kriterija za prijateljstvo temeljem iskustava iz javne skrbi: »Imam stroge standarde.« (12); »Imam dosta iskustva tko ti može bit prijatelj... tendenciju što manje prijatelja, to će bit čvršća.« (21). Studentima je važno i na koga se mogu osloniti u kriznim situacijama te u tom smislu posebno navode pojedine članove šire obitelji i prijatelje iz djetinjstva kod kojih su mogli boraviti kada im je to bilo iznenada potrebno.

Tranzicija iz javne skrbi u odraslo doba zapravo donosi gubitak formalne podrške sustava socijalne skrbi za djecu i funkcionalne socijalne mreže na koju se mogu osloniti. Mendes i Moslehudin (2006.) navode kako mladi koji izlaze iz skrbi ne primaju trajnu podršku koja se inače očekuje od roditelja, što se odnosi i na studente iz javne skrbi. Formalno, riječ je o odraslim osobama koje su najčešće izvan sustava socijalne skrbi, ali i dalje imaju potrebu za podrškom, osobito tijekom prvih godina samostalnosti i nastavka obrazovanja ili tijekom izgradnje karijere i vlastitog životnog puta. Za mnoge mlade osobe ranija iskustva prekida oblika smještaja i diskontinuiteta u njihovom životu mogu biti i prepreka razvoju osjećaja povezanosti s drugim osobama, osobito u vrijeme odrastanja, što može pridonositi lošijim psihosocijalnim ishodima (Ward, 2011.).

I druga istraživanja pokazuju da su za mlade iz skrbi obiteljski odnosi češće nepostojeći ili otežavajući, rjeđe podržavajući (Biehal i Wade, 1996.; Sinclair i sur., 2005.). Stoga je pružanje podrške od strane službi za mlade iz skrbi i neformalnih socijalnih mreža iznimno važno. Ubrzan prelazak u neovisnost i to u kraćem vremenskom razdoblju u odnosu na mlade koji nisu iz skrbi te suočavanje s brojnim odgovornostima dovodi do povećane ranjivosti mladih koji izlaze iz skrbi, što se

smatra globalnim problemom (Pinkerton, 2006.). Mnogi se mladi s time suočavaju sami i izolirani te im nedostaje mreža sigurnosti prijatelja i obitelji. Koncept neovisnosti u sebi krije očekivanje autonomnosti i samodostatnosti, no to može i odmoći u pogledu pružanja pomoći osobama koje napuštaju skrb, a osobito onima koji su još uvijek usmjereni na obrazovanje, a ne na rad i ostvarivanje samostalnog života kroz zaposlenje, jer traženje pomoći smatraju osobnim neuspjehom (Horrocks, 2002.). Prilikom planiranja izlaska mlade osobe iz skrbi važno je uključiti i nastavak obrazovanja te pokušati ostvariti podršku u mjeri i na način koji je pojedinoj mladoj osobi potreban. Smatra se i da je kasnija spremnost na traženje pomoći i podrške (koja je potrebno svim mladim osobama) u vezi sa slikom o sebi i načinom na koji je osoba pripremljena za izlazak iz skrbi i tranziciju u odraslo doba. Priprema za studiranje treba biti specifična (različita od pripreme mlade osobe koja se vraća u biološku obitelj ili samostalan život i rad) i individualizirana (ovisno o motivaciji i obilježjima djeteta), a posebnu pozornost treba posvetiti davanju informacija o izazovima studentskog života te dostupnosti i načinima traženja i osiguravanja pomoći i podrške u tom periodu života (Sladović Franz, 2016.). Smatra se da mladima iz skrbi trebaju dostupne odrasle osobe koje će pružiti konkretnu kao i emocionalnu podršku te se sve češće razvijaju specifični mentorski programi ovisno o životnom putu mlade osobe (vršnjačko mentorstvo, profesorsko mentorstvo, savjetnik za mlade osobe). Posebna pozornost pridaje se i stvaranju tzv. »sigurnosne mreže« kako ne bi »pali«, odnosno kako bi se mogli vratiti/odmoriti nakon nekog vremena ako postoji potreba za boravkom u skrbi ili nekim drugim hitnim oblikom smještaja i potpore. No, usprkos pripremi i podršci, mnogi će ipak zbog niza razloga izaći iz skrbi prije nego što se osjete spremnima. Utoliko je osnaživanje i razvoj otpornosti za ove mlade od iznimne važnosti (Wheal, 2005.).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Uvid u rezultate omogućava bolje razumijevanje iskustava studiranja mladih iz alternativne skrbi u Hrvatskoj te temeljem toga i planiranje nekih ciljanih oblika podrške za ovu skupinu mladih, što su ujedno i ciljevi prethodno navedenog projekta u okviru kojeg je istraživanje provođeno. S obzirom na prethodno definirana istraživačka pitanja, pokazalo se da studiranje mladih odraslih u alternativnoj skrbi, iako je generalno zaštitni čimbenik od socijalne isključenosti, ima određene specifičnosti koje mogu povećati njihovu ranjivost tijekom procesa obrazovanja i tranzicije u odraslo doba. Sama motivacija za upis fakulteta povezana je uz više čimbenika od osobne motivacije za postizanjem obrazovnih uspjeha do onih kojih su vezani upravo uz prethodna životna iskustva, a osobito uz život u alternativnoj skrbi kao što je postizanje promjene ili zadržavanje mjesta boravka, inat ili ponos

odgajateljima i udomiteljima ali i potreba za unapređenjem statusa u očima drugih te uvid u životne putove drugih mladih iz skrbi. Biti student iz javne skrbi vrlo često je povezano s egzistencijalnim pitanjima što potencijalno ugrožava završetak fakulteta. Doživljaj različitosti u odnosu na druge studente prilično je izražen te utječe na razvoj socijalnih odnosa. Strah od stigmatizacije o kojoj studenti iz skrbi govore dijelom je i pitanje motivacije za studiranje jer studij vide kao mogućnost da izbjegnu podcjenjivanje jer su živjeli u alternativnoj skrbi, a s druge strane upravo zbog straha od stigmatizacije imaju tendenciju da ostanu »nevidljivi« u okolini, odnosno da u okolini ne dijele svoje iskustvo života u javnoj skrbi ili to čine vrlo oprezno. Podrška koju primaju od različitih osoba kao i osobni pozitivan stav bitno im olakšavaju studiranje. No, socijalna mreža studenata odraslih u javnoj skrbi je zapravo veličinom skromna te rijetko povezana uz obitelj ili druge dugotrajne osobne odnose što naglašava dodatno usmjerenost studenata na same sebe.

Prikazani rezultati mogu se razmotriti pod vidom teorije životnog puta koja naglašava povezanost različitih aspekata života u vremenskom i sadržajnom smislu. Uočljiva je isprepletenost prethodnih životnih iskustava iz skrbi i trenutne životne situacije, osobito razvijanje odnosa s vršnjacima i socijalne mreže kao i doživljaj različitosti i percepcije životnih izazova. Horrocks (2012.) predlaže dopunu teorije životnog puta u kontekstu mladih iz skrbi naglašavajući jedinstvenost i kumulativnost životnog iskustva mladih iz skrbi, ali i međuzavisnost pojedinačnih razvojnih i praktičnih područja – stambenog, poslovnog, obrazovnog, obiteljskog, itd. kao i socijalnog i ekonomskog konteksta na ukupnu biografiju osobe. U tom smislu, mjere i intervencije socijalne i obrazovne politike mogu kako ograničiti tako i povećati mogućnosti za mlade koji izlaze iz alternativne skrbi da maksimaliziraju svoj potencijal.

Također, rezultati ukazuju i na doživljaj samoefikasnosti koja je središnji koncept socijalno-kognitivne teorije (Bandura, 1997.). Pri tome je važno vjerovanje pojedinca da će neko ponašanje dovesti do poželjnih ishoda kao i uvjerenje da je osoba sposobna ostvariti ponašanja koje vode do takvog ishoda. Upravo takva samoefikasnost uočljiva je u nizu iskaza studenata iz javne skrbi koji su sudjelovali u ovom istraživanju – osobito jer samoefikasnost određuje kako količinu napora koju će osoba uložiti i izbor aktivnosti tako i način suočavanja s izazovima i problemima. Za samoefikasnost su se i ovdje na specifičan način pokazali značajnima osobno iskustvo (prethodni uspjesi), iskustvo (ne)uspješnosti drugih (s i bez iskustva iz javne skrbi) i poticaj od strane drugih (koji je u kontekstu mladih iz skrbi ponekad pozitivan ili u obliku prkosa ako je izostao pozitivan poticaj).

Rezultate možemo gledati i kao doprinos tezi da studiranje mladih iz javne skrbi ukazuje i na visoku otpornost tih mladih ljudi. Mnogi stručnjaci koji rade s djecom i mladima iz alternativne skrbi specifičnosti njihovog razvoja promatraju u kontekstu otpornosti (npr. Schofield, 2001.; Gilligan, 2001., 2009.; Newman,

2004.). Pozitivno školsko iskustvo, kao i obrazovni uspjeh, značajno je povezano s otpornošću djece i mladih. Studenti iz alternativne skrbi iskoristili su svoje snage kako bi prevladali teškoće i rizike povezane s rizičnim životnim okolnostima prije i tijekom skrbi i došli su do visokog obrazovanja. No, uključivanje u sustav visokog obrazovanja, donosi nove teškoće s kojima se trebaju nositi, od kojih su neki takvi da se s njima susreću svi studenti, a mnogi od njih (poput nepostojanja drugih izvora materijalne podrške osim stipendija, izostanak obiteljske podrške i skromna socijalna mreža koja može pružiti pomoć u izazovnim situacijama) su specifični za ovu skupinu studenata. Uz to valja naglasiti i da se povećana ranjivost mladih koji izlaze iz skrbi (a studenti su u pravilu izašli iz skrbi) smatra globalnim problemom jer osoba postaje neovisna i suočava se s nizom životnih pitanja u kratko vrijeme (Pinkerton, 2006.). Kada se još pridoda i relativno malen broj studenata iz javne skrbi (točan broj je nemoguće utvrditi, ali na temelju dostupnih i ovdje navedenih podataka, ovo predstavlja utemeljenu pretpostavku), može se reći da studenti s iskustvom života u javnoj skrbi predstavljaju skupinu mladih koji su u nepovoljnom položaju u sustavu visokog obrazovanja.

S obzirom na to ukazuje se potreba za pružanjem podrške i pomoći s ciljem poboljšanja prilika za djecu iz alternativne skrbi tijekom prolaska kroz obrazovni sustav kako bi svako dijete i mlada osoba mogli unaprijediti i ostvariti svoje potencijale. Nepovezanost obrazovne i socijalne politike (od sustava do praktične razine) evidentna je kroz nedostatak podataka o djeci iz skrbi, preko neusklađenosti vremenskih okvira (napuštanje sustava skrbi u istom periodu kada i završetak srednjoškolskog obrazovanja i/ili tijekom studiranja i pronalazak daljnjih životnih opcija upravo kada je potreba za podrškom i vodstvom ključna) do nepostojećih protokola i putokaza o zajedničkoj skrbi za mlade u nepovoljnom položaju.

Dakle, potrebno je usmjeriti istraživačke, ali i stručne napore, prema osiguravanju veće dostupnosti visokog i drugih vrsta obrazovanja za mlade iz javne skrbi, ali je važno i unaprijediti sustav podrške onima koji nastavljaju obrazovanje nakon izlaska iz skrbi te su suočeni sa specifičnim izazovima samostalnog života. S obzirom na prethodna iskustva stigmatizacije i želju za anonimnošću, važno je studentima iz javne skrbi osigurati veću dostupnost i individualni pristup uslugama u isto vrijeme. Na institucionalnoj razini potrebno je razviti ciljne potpore u sustavu visokog obrazovanja za ovu skupinu studenata (kao i za druge podzastupljene skupine), zatim redovito informirati studente iz skrbi o njihovim pravima, ali i o operacionalizaciji tih mogućnosti na razini konkretne lokalne zajednice ili ustanove socijalne skrbi i njihovih resursa (jer su postojeće vrlo disperzirane i nedostupne) te educirati sveučilišne djelatnike i stručnjake socijalne skrbi i obrazovanja o poteškoćama i potrebama ove skupine studenata te neujednačenosti pristupačnosti visokog obrazovanja. U tom kontekstu, rezultati ovog istraživanja mogu biti empirijski temelj za osmišljavanje

smjernica razvoja daljnjeg sustava potpore u kontekstu zajedničke obrazovne i socijalne politike, ali i ciljanih oblika pripreme i podrške mladima iz alternativne skrbi za uspješno korištenje visokog obrazovanja i drugih oblika cjeloživotnog učenja u svrhu osnaživanja osobnih resursa i povećanja socijalne uključenosti. Berlinska deklaracija iz 2011. godine također stavlja fokus na podršku podzastupljenim skupinama studenata u cilju uspješnijeg završetka odabranih studijskih programa (Berlinska deklaracija, 2011.).

Iako postoje određena metodološka ograničenja ovog istraživanja (provedeno je na prigodnom uzorku, bez usporednih analiza, s većinom ženskim sudionicama, fokusne grupe imale su mali broj sudionika i stoga skromniju raspravu, pozicija istraživačica mogla je imati utjecaja i na interpretaciju podataka npr. tako da se uobičajene studentske teškoće i rizike odrastanja pripisuju iskustvu iz skrbi) rezultati su većinom u skladu s međunarodnim istraživanjima. Buduća istraživanja trebala bi biti longitudinalna te pratiti živote kako mladih s iskustvom života u alternativnoj skrbi koji studiraju tako i onih koji nisu nastavili visokoškolsko obrazovanje kako bi se stekao uvid u različite čimbenike zaštite od socijalne isključenosti. Poželjno je namjernim uzorkovanjem povećati raznolikost sudionika u vidu spola, dobi, mjesta stanovanja itd. ili obuhvatiti veći broj sudionika pa čak i populaciju mladih koji izlaze iz alternativne skrbi.

S obzirom na teškoće pronalaženja sudionika u ovakvim istraživanjima i općenito izostanak podataka o broju ove skupine studenata, smatramo važnim ukazati na potrebu za postojanjem cjelovite evidencije o broju studenata koji su imali iskustvo života u alternativnoj skrbi kako bi postojali početni podaci koji bi se mogli koristiti u istraživačke svrhe, ali i u svrhu planiranja oblika podrške. Nedostatak ovakvih podataka dijelom je povezan i s činjenicom da ne postoji sustav praćenja i podrške mladima nakon izlaska iz javne skrbi pa tako niti onima koji nastavljaju visoko obrazovanje. Upravo smo istraživanjem u ovom području nastojali doprinijeti upoznavanju iskustava i doživljaja studentskog života mladih odraslih u alternativnoj skrbi iz njihove perspektive i tako potaknuti raspravu o njima, praćenje životnih putova nakon izlaska iz javne skrbi te stvaranje ciljanih oblika podrške.

LITERATURA

1. Ajduković, M. (2014). Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), 345-366.
2. Ajayi, S. & Quigley, M. (2006). By degrees: Care leavers in higher education. In: Chase, E., Simon, A. & Jackson, S. (eds.), *In care and after: A positive perspective*. London: Routledge, 63.-81.
3. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman.

4. Berridge, D., Dance, C., Beecham, J. & Filed, S. (2008). *Educating difficult adolescence*. London: Jessica Kingsley Publishers.
5. *Berlin Declaration on the social dimension* (2011). Preuzeto s: https://media.ehea.info/file/Berlin_Social_dimension/01/7/BerlinDeclarationSocialDimension2011_EN_616017.pdf (10.5.2016.).
6. Berlin, M., Vinnerljung, B. & Hjern, A. (2011). School performance in primary school and psychosocial problems in young adulthood among care leavers from long term foster care. *Children and Youth Services Review*, 33 (12), 2489-2497.
7. Bezinović, P. (1988). *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
8. Biehal, N. & Wade, J. (1996). Looking back, looking forward: Care leavers, families and change. *Children and Youth Services Review*, 18, 4(4), 425-446.
9. *Bologna process national report for Croatia (2007 – 2009)*. Preuzeto s: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la_Neuve_Communicu%C3%A9_April_2009.pdf, (10.5.2016.).
10. Brodie, I., Goldman, R. & Clapton, J. (2011). *Mental health services transition for young people. research briefing 37*. London: Social Care Institute for Excellence.
11. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
12. Bucharest Communiqué (2012). *Making the most of our potential: Consolidating the european higher education area*. Preuzeto s: <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%281%29.pdf>, (10.5.2016.).
13. Cameron, S. & Maginn, C. (2011). *Achieving positive outcomes for children in care*. London: Sage.
14. Cotton, D., Kneale, P. & Nash, T. (2014). *Investigating the experience of care leavers at plymouth university, 2013-14: Final report*. Preuzeto s: https://www.plymouth.ac.uk/uploads/production/document/path/3/3293/FINAL_Report_Care_Leavers_Research__2_.pdf, (10.5.2016.).
15. Delale, E. A. (2000.) Emocionalna inteligencija kao činitelj zaštite i rizika kod djece i mladih. U: Bašić, J. & Janković, J. (ur.), *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, 63-77.
16. Farnell, T. (2012). Jednake prilike u obrazovanju u globalnoj perspektivi. U: Sage Publications. Kiš-Glavaš, L. (ur.), *Studenti s invaliditetom: Opće smjernice*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 14-34.
17. Farnell, T., Doolan, K., Matković, T. & Cvitan, M. (2011.). *Socijalna i ekonomska slika studentskog života u Hrvatskoj: Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT za Hrvatsku*. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.

18. Flynn, J. R. & Tessier, G. N. (2011). Promotive and risk factors as concurrent predictors of educational outcomes in supported transitional living: Extended care and maintenance in Ontario. *Children and Youth Services Review*, 33, 2498-2503.
19. Fraser, M. W. (1997). *Risk and resilience in childhood. An ecological perspective*. Washington: NASW.
20. Fraser, M. W. (2004). *Risk and resilience in childhood. An ecological perspective*. Washington: NASW.
21. Fraser, M. W., Kirby, L. D. & Smokowski, P. R. (2004). Risk and resilience in childhood. In: Fraser, M. W. (ed.), *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective*. Washington: NASW, 13-66.
22. Gilligan, R. (2001). *Promoting resilience: A resource guide on working with children in the care system*. London: BAAF.
23. Gilligan, R. (2009). *Promoting resilience: Supporting children and young people who are in care, Adopted or in Need*. London: BAAF.
24. Horrocks, C. (2002). Using life-course theory to explore the social and developmental pathways of young people leaving care. *Journal of Youth Studies*, 5 (3), 325-335.
25. Happer, H., McCreadie, J. & Aldgate, J. (2006). *Celebrating success: What helps looked after children succeed*. Edinburgh: Edinburgh Social Work Inspection Agency.
26. Jackson, S. (2002). Promoting stability and continuity of care away from home. In: McNeish, D., Newman, T. & Roberts, H. (eds.), *What works for children?* Buckingham: Open University Press.
27. Jackson, S. (2007). Care leavers, exclusion and access to higher education. In: Abrams, D., Christian, J. & Gordon, D. (eds.), *Multidisciplinary handbook of social exclusion research*. Chichester: Wiley, 115-136.
28. Jackson, S., Cameron, C., Hollingworth, K. & Hauri, H. (2011). »England«. In: Jackson, S. & Cameron, C. (eds.), *Final reports of the YIPPEE project, WP12, young people from a public care background: Pathways to further and higher education in five european countries*. London: Thomas Coram Research Unit, Institute of Education, University of London.
29. Jackson, S. & Martin, P. Y. (1998). Surviving the care system: Education and Resilience. *Journal of Adolescence*, 21 (5), 569-583.
30. Jackson, S. & Simon, A. (2006). The costs and benefits of educating children in care. In: Chase, E., Simon, A. & Jackson, S. (eds.), *In care and after: A positive perspective*. Abingdon: Routledge, 44 – 62.
31. Jackson, S. & Cameron, C. (2014). *Improving access to further and higher education for young people in public care. European policy and practice*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
32. Jensohn, J. M. & Fraser, M. W. (2006). *Social policy for children and families. A risk and resilience perspective*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

33. Kregar Orešković, K. & Rajhvajn, L. (2007). Obilježja života i psihosocijalne potrebe mladića i djevojaka koji odrastaju u udomiteljskim obiteljima. *Dijete i društvo - časopis za promicanje prava djeteta*, 9 (1), 63-86.
34. Korintus, M., Racz, A. & Czak, R. (2010). *Young people in public care: Pathways to education in Europe. The Hungarian National Report*. Preuzeto s: <http://tcrui.ieo.ac.uk/yippeee>, (12.5.2016.).
35. Lacey, A. & Luff, D. (2009). *Qualitative research analysis*. East Midlands/Yorkshire & the Humber: The NIHRDS:
36. Luthar, S. S. (eds.) (2003). *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*. Cambridge University Press. Preuzeto s: http://www.langtoninfo.co.uk/web_content/9780521807012_frontmatter.pdf, (10.05.2016.).
37. Luthar, S. S., Cicchetti, D. & Becker, B. (2000). External dimension of the Bologna process the construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71 (3), 543-562.
38. Matković, T. (2010). Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: Trendovi u proteklom desetljeću. *Društvena istraživanja*, 19 (4-5), 643-667.
39. Maurović, I. (2015). *Otpornost adolescenata u dječjim domovima*. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet.
40. Mendes, P. & Moslehudin, B. (2006). From dependence to interdependence: Towards better outcomes for young people leaving state care. *Child Abuse Review*, 15, 110-126.
41. Mendes, P., Johnson, G. & Moslehudin, B. (2011). Effectively preparing young people to transition from out-of-home care. *Family Matters*, 89, 61-70.
42. Morgan D. L. (1988). *Focus groups as qualitative research*. Newbury Park, CA: Sage.
43. Newman, T. (2004). *What works in building resilience?* Barkingside: Barnado's.
44. Pinkerton, J. (2006). Developing a global approach to the theory and practice of young people leaving state care. *Child and Family Social Work*, 11, 191-198.
45. Ritchie, J. & Spencer, L. (1994). Qualitative data analysis for applied policy research. In: Bryman, A. & Burgess, R. G. (eds.), *Analyzing qualitative data*. London: Taylor & Francis Books, 173-194.
46. Samuels, G. M. & Pryce, J. M. (2008). »What doesn't kill you makes you stronger«: Survivalist self-reliance as resilience and risk among young adults aging out of foster care. *Children and Youth Services Review*, 30, 1198-1210.
47. Schofield, G. (2001). Resilience and family placement: A lifespan perspective. *Adoption and Fostering*, 25, 3, 6-19.
48. Sinclair, I., Baker, C., Wilson, K. & Gibbs, I. (2005). *Foster children, where they go and how they get on*. London: Jessica Kingsley Publishers.

49. Sinclair, I., Baker, C., Lee, J. & Gibbs, I. (2007). *The pursuit of permanence: A study of the english care system*. London: Jessica Kingsley Publishers.
50. Sladović Franz, B. & Branica, V. (2013). The relevance and experience of education from the perspective of Croatian youth in-care. *European Journal of Social Work*, 16 (1), 13-152.
51. Sladović Franz, B., Branica, V. & Urbanc, K. (2014). *Students with in-care experiences*. The 13th European Scientific Association on Residential and Foster Care for Children and Adolescents Conference (EUSARF), Copenhagen, Denmark, Rujan, 2-5, 2014, Abstract Book, 302.
52. Sladović Franz, B. (2016.) *Preparation for successful studying of care-leavers*. The 33rd FICE Congress & 2nd CYC World Conference, Vienna, Austria, August 22-25, 2016, Abstract Book, 44.
53. Stein, M. (2012). *Young people leaving care*. London: Jessica Kingsley Publishers.
54. Šćukanec, N., Sinković, M., Bilić, R., Doolan, K. & Cvitan, M. (2015). *Socijalni i ekonomski uvjeti studentskog života u Hrvatskoj: Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
55. UNDP (2009). *Mladi između obrazovanja i zapošljavanja: Isplati li se školovati?* Zagreb: UNDP Hrvatska.
56. UNIPSINET – razvoj mreže sveučilišnih službi i unapređenje skrbi o psihološkom zdravlju studenata (2012). Preuzeto s: http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/O_Sveucilistu/Dokumenti_javnost/Dokumenti/Strateski_dokumenti/Izvjesca/Strategija_razvoja_podrske__studentima, (12.5.2016.).
57. Unapređivanje kvalitete studiranja za skupine studenata u nepovoljnom položaju kroz usluge studentskih savjetovališnih službi (2013.-2015.) Preuzeto s: http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Studiji_studiranje/Podrska/Savjetovanje/Rezultati_projekta_StuDiSupport.pdf, (10.05.2016.).
58. Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience. Addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81, 1-17.
59. Vejmelka, L. (2012). *Okolinske i osobne odrednice nasilja među djecom u dječjim domovima*. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet.
60. Wade, J., Biehal, N., Farrelly, N. & Sinclair, I. (2011). *Caring for abused and neglected children: Making the right decisions for reunification or long-term care*. London: Jessica Kingsley Publishers.
61. Ward, H. (2011). Continuities and discontinuities: issues concerning the establishment of a persistent sense of self among care leavers. *Children and Youth Services Review*, 33 (12), 2512-2518.
62. Wheal, A. (2005). *The leaving care handbook*. Dorset: Russell House Publishing.

Branka Sladović Franz

Vanja Branica

Kristina Urbanc

University of Zagreb

Faculty of Law

Department of Social

THE CHALLENGES OF HIGHER EDUCATION FOR YOUTH FROM ALTERNATIVE CARE IN CROATIA

ABSTRACT

Based on the perception of higher education system as a public good and the importance of the social aspect of education, this paper focuses on children from care, for whom mere participation in the education process, and especially in higher education, is a significant factor of social inclusion. The paper presents the results of research carried out as part of "The challenges of pursuing studies and providing support to students brought up in public care", a research project financed by the University of Zagreb. The aim of qualitative research carried out on 23 students with in-care experience was to describe the particularities and experience of their student life. Five focus groups were held in five university cities: Zagreb, Rijeka, Split, Osijek and Pula. The collected data was processed and grouped according to the analysis of the (thematic) framework in the following themes: motives for enrolment, characteristics of studying, perception of self and other peers, facilitating factors in the studying process and social network. The results of this research indicate the need to provide targeted, systematic support in order for this group to improve and realize their potential and more easily overcome the unfavourable circumstances that have characterised their educational path. Hence, it is important to plan cooperation between the social care system and education system on all levels.

Key words: *child protection, alternative care, youth leaving care, higher education.*

Međunarodna licenca / International License:

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.

